

“Vergiye Gönüllü Uyum” Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma¹

Yrd. Doç. Dr. Selçuk İPEK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, Maliye Bölümü, ÇANAKKALE

İlknur KAYNAR

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Öğrencisi, ÇANAKKALE

ÖZET

İnsan faktörüyle ilişkili olması dolayısıyla vergilemede en önemli konulardan biri de sosyal ve psikolojik boyuttur. Gerçekten de vergilemede başarıya ulaşmanın yolu, sadece bir takım teknik düzenlemelerin yapılmasından geçmemektedir. Teknik düzenlemelerin yanında yükümlülerin vergiye bakışını etkileyen faktörlerin de bilinmesi gerekmektedir. Yükümlülerin vergiye bakışının bilinmesi, vergileme sürecinde etkin ve sağlıklı bir yapının kurulmasını sağlayacaktır.

Yükümlülerin vergiye bakışını, vergi karşısındaki tutum ve davranışlarını inceleyen çalışmalar son yıllarda artış göstermiştir. Bu çalışmalar da ortaya koymaktadır ki, yükümlülerin vergisel yükümlülüklerini zamanında ve kendiliğinden yerine getirmeleri olarak adlandırılan vergiye gönüllü uyum, birçok faktör tarafından etkilenmektedir. Bu faktörler kişisel olmanın yanında sosyal, siyasal, ekonomik ve mali yapıyla da ilgilidir.

Vergi uyumunun yerel ölçekte incelendiği bu çalışmada, Çanakkale ilinde yapılan bir alan çalışması ve sonuçları analiz edilmektedir. Genelde olduğu gibi Çanakkale ili merkezindeki yükümlüler de vergi uyumu konusunda bireysel ve çevresel bir takım faktörlerden etkilenmektedirler. Çanakkale ilindeki yükümlülerin, olması gerekenle mevcut duruma ilişkin düşünceleri farklılık göstermektedir. Yükümlüler genel olarak yükümlülüklerin yerine getirilmesini savunurken, mevcut durumun vergi uyumunu olumsuz etkilediğini belirtmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vergi, vergi uyumu, gönüllü uyum.

An Empirical Study in Çanakkale Towards Voluntary Tax Compliance

ABSTRACT

Social and psychological aspects take place among the most important subjects in taxation due to relationship with human factor. Indeed, the way of success in taxation does not only depend on some technical regulations. Not only technical regulations but also the factors affecting tax payers' views on taxations have to be known. Knowing tax payers' views on taxation will help to establish an efficient and healthy structure in taxation process.

Studies examining taxpayers' views on taxation and their attitudes and behaviors against taxation have increased in recent years. These studies have revealed that voluntary tax compliance referring to tax payers' meeting their tax obligations voluntarily and on time is affected by many factors. Besides being personally, these factors are also related to social, political, economic and financial structure.

A field study Çanakkale province and its results are analyzed in this study examining tax compliance at the local level. As in general, taxpayers in Çanakkale city center are affected by some personal and environmental factors about tax compliance. Taxpayers' opinions in Çanakkale province differ on the current status and what ought to be. Taxpayers' generally support fulfilling tax obligation, but they also state that the current status affects negatively tax compliance.

Keywords: Tax, tax compliance, voluntary compliance.

¹ Bu makale, Yrd. Doç. Dr. Selçuk İpek danışmanlığında İlknur Kaynar tarafından hazırlanan Yüksek Lisans Tezi kapsamında yazılmıştır.

I.GİRİŞ

Çağdaş bir vergi sisteminin varlığı, sadece teknik birtakım düzenlemelerin yapılmasıyla mümkün olamamaktadır. Ulusal vergi sistemi ve bu sistemin uygulanmasıyla ilişkili etkileşim ve bağımlılık yaratan kurumların(resmi/resmi olmayan, somut/soyut) bütününe dikkate alınması gerekmektedir (Nerre,2008:153). Dolayısıyla vergilendirme, içinde insan faktörünü bulunduran sosyal bir olgu olduğundan, uygulamada başarıya ulaşmak için, vergilemeye ilişkin birtakım düzenlemeler yapılırken yükümlülerin vergiyi algılama biçimlerini ve psikolojik yaklaşımlarını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Vergileme karşısında yükümlülerin yaklaşımlarını ve bu yaklaşımların nedenlerini bilen ve vergi politikalarını buna göre belirleyen bir sistem, kamu gelirleri içinde en büyük öneme sahip olan vergi gelirlerini daha da fazla arttırabilmektedir.

Yükümlülerin vergiye bakışını etkileyen faktörler anlaşılabilir olduğu takdirde yasal düzenlemeler bu yönde şekillenebilecek ve yükümlülerin vergiye gönüllü uyumları daha üst düzeyde sağlanabilecektir. Devlet, zorunlu bir parasal yükümlülük niteliği taşıyan vergileri tahsil ederken, yükümlü ile işbirliği sağlayabildiği ölçüde daha etkin ve sağlıklı bir vergi sisteminden bahsedilebilecektir. Vergi idaresinin yükümlülerle daha sağlıklı ilişkiler kurabilmesi, yükümlülerin vergiye ve idareye bakışının bilinmesi ile mümkün olacaktır.

Günümüzde çağdaş vergiciliğin etkin bir şekilde işlerliğini koruyabilmesi için büyük önem taşıyan yükümlülerin vergiyi algılama biçimleri ve vergi karşısında sergilemiş oldukları tutum ve davranışları inceleyen çalışmaların son yıllarda giderek artmasına karşın, yeterli sayı ve kapsamda olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu çalışmalarda genellikle vergilerin ekonomik ve mali etkileri ile ilgilenilmiş ve vergilemenin sonucunda ortaya çıkan tepki niteliği taşıyan vergi kaçakçılığı, vergiden kaçınma ve vergiyi yansıtırma gibi davranış şekilleri ele alınmış, bu sonuçların ortaya çıkmasının nedenleri(özellikle psikolojik) üzerinde pek fazla durulmamıştır. Ancak, etkin bir vergi sisteminin kurulabilmesi için yükümlülerin vergi uyumlarının yükseltilmesinin gerekliliği bilinmektedir. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmada öncelikli olarak vergiye gönüllü uyum kavramı kısaca aktarıldıktan sonra, Çanakkale ilinde ticari kazanç elde eden yükümlülere yönelik bir alan araştırması ve bu araştırmanın sonuçları analiz edilecektir.

II. VERGİYE GÖNÜLLÜ UYUM

Gönüllü uyum kavramı, "*gerekli vergisel bilgilerin zamanında açıklanması, vergi borçlularının yükümlülüklerini kendiliğinden yapması ve yaptırım olmaksızın vergilerini zamanında ödemeleri*" şeklinde tanımlanabilir (Silvani vd., 2000:198). Vergiye gönüllü uyum kavramı, literatürde "kabul" olarak da isimlendirilmekte ve bu aşamada yükümlülerin vergilere karşı olumlu yaklaşımlar sergiledikleri ve üzerlerine düşen vergileri severek, isteyerek ödedikleri belirtilmektedir (Aktan vd., 2006:102).

“Vergi uyumu” konusunda araştırmalar Allingham ve Sandmo ile Srinivasan’ın çalışmalarıyla başlamıştır. Allingham ve Sandmo yapmış oldukları çalışmalarında, yükümlülerin vergi kaçırma eylemini yaparken kendi net gelirlerini maksimuma çıkarmak amacıyla hareket ettiklerini vurgulamışlardır. Bu düşünceye göre, yükümlüler vergi kaçırma eylemini gerçekleştirip gerekleştirmeyeceklerine, yakalanma olasılığı ile ortalama ceza ve riskten korkma düzeyi arasında rasyonel bir dengeleme yaparak karar verecektir. Bu nedenle Allingham ve Sandmo’ya göre, vergi yükümlüsünün gerçek gelirini veya gerçek gelirinden daha az bir miktarı beyan etmesi, vergi yetkilileri tarafından denetimin yeterli olup olmayacağına bağlıdır (Allingham ve Sandmo, 1972: 324). Bu düşünce, vergi uyumunu, yükümlülerin kendi çıkarlarını rasyonel olarak izlemelerinin büyük bir parçası olarak görmekte ve vergileri yükümlüler için sakınmaya veya kaçınmaya çalıştıkları masraflar olarak tanımlamaktadır. Buna göre yükümlüler, vergi kaçırdıkları ortaya çıkmadığı ve ayrıca, vergi kaçırmanın cezası ağır olmadığı sürece vergi kaıracaklardır (rasyonel tercih yaklaşımı). Vergi ödeme konusuna ilişkin bu yaklaşım, çok dar olduğu gerekçesi ile eleştirilmektedir. Çünkü kişisel çıkarlar yanında, sosyal yapı da yükümlülerin davranışlarını etkileyen önemli bir diğer unsurdur. Örneğin, ahlaki düşünceler ve sosyal normlar, adalet algısı ve yasallık yükümlülerin vergi uyumları üzerinde etkili olan faktörler arasındadır (Wenzel,2005:491-492, Andreoni vd., 1998). Görülmektedir ki, vergi uyumu, geleneksel yaklaşım açısından sadece vergilemeye ilişkin yaptırımların ağır olup olmaması bağlamında ele alınmıştır. Ancak, birçok araştırmacıya göre, vergi uyumunu sadece yaptırım derecesiyle açıklamak doğru bir yaklaşım değildir. Bunun yanı sıra; sosyal normlar, kamu hizmetleri, kurumlara duyulan güven, başkalarının vergi algılama biçimleri ve vergiye uyumlarına dair birçok faktör yükümlü davranışları üzerinde etkili olabilmektedir. Bu bağlamda vergi uyumu, karmaşık davranışsal bir olgudur ve konuyu araştırmak için birçok yöntem ve kaynağı kullanmak gerekmektedir (Torgler,2004:169).

Birtakım sosyolojik değişkenlerin ekonomik boyutları dikkate alındığında; yükümlünün yaşı, eğitim durumu, kişisel birtakım davranışsal özellikleri, kaçakçılık konusundaki sosyal baskı, yükümlünün vergi yükü konusundaki düşüncesi, yükümlünün içinde bulunduğu sosyal ya da mesleki grubun vergi kaçırma eğilimi gibi faktörler de vergi uyumu üzerinde etkili olabilmektedir (Batirel,1996:1). Bunların yanında, kültürel, dinsel, siyasal, hukuksal, yönetimsel ve vergi sisteminin kendisinden kaynaklanan faktörler de vergi uyumunu etkileyebilmektedir (Aktan vd.,2006:133, Andreoni vd.,1998:838-847).

Hükümetlerin yalnızca denetim ve cezalandırma üzerine kurulu bir vergi uyumu sağlama politikaları sorunun çözümü için etkin bir yöntem değildir. Denetim ve cezalandırma ile birlikte, vergi ahlaki yüksek olan, vergisini zamanında gereken koşullara uygun olarak ödeyen yükümlüler için ödüller içerebilen bir yönetim anlayışı, vergi gelirlerinin akıllı kullanımı ve yükümlülerin vergilerini ödemelerinin sosyal bir zorunluluk olduğunun vurgulanması gibi

yöntemler de sorunun çözümüne katkı sağlayabilir. Dolayısıyla vergi idaresiyle yükümlüler arasındaki ilişkilerin de vergi uyumunu etkilediği ortadadır(Nerre, 2008:154). O halde, konuya sadece suç yaklaşımının ötesinde; psikologlar, sosyologlar ve diğer sosyal bilimciler tarafından önerilen davranış teorilerinin yardımıyla, bireyleri motive eden bir çok faktörün bilinmesi ve uygulamaların bu faktörlere göre yeniden düzenlenmesi, vergi uyumunun sağlanması konusunda daha etkin yöntemler olarak kabul edilebilir (Tunçer,2003:101).

Alm ve Martinez-Vasques yapmış oldukları çalışmalarında vergileme karşısında kişinin davranışlarını içsel ve dışsal birtakım normların etkilediğini belirtmişlerdir. İçsel normlar; kişinin neyin doğru, kabul edilebilir ve ahlaki bir davranış olacağına dair kendi algılamaları ışığında sergilediği, kendi uyum davranışı hakkındaki yargısıdır. Dışsal normlar; kişilerin, vergilerin ödenmesi, kamu hizmetlerinin getirisi, devlet kararlarının sorumluluk düzeyi gibi alanlarda, kendi devleti tarafından nasıl bir muamele gördüğüne dair algılamalarıdır (Torgler,2004:18).

İçsel faktörler açısından gönüllü uyum, vergi ödeme gücü, vergi bilinci ve ahlaki, sosyal ve demografik faktörler, siyasal iktidarı benimseme durumu, devlete bağlılık, yükümlülerin diğer yükümlüler hakkındaki düşüncesi, kamu hizmetlerinin yükümlünün tercihlerine uyumluluğu ve kamu harcamalarının etkin kullanımının yükümlü üzerinde yaratmış olduğu etkileri şeklinde sıralanabilir. Dışsal faktörler açısından ise; vergi adaleti, vergi mevzuatının sık sık değişmesi ve sistemin karmaşıklığı, vergi oranları, vergi aflarının sıklığı, belge düzeninin yerleşmemiş olması ve kayıt dışı ekonomi, vergi cezalarının etkin uygulanmaması, istisna ve muafiyetlerin yaygınlığı önemli hususlardır.

Bütün bu faktörler yükümlülerin vergiyi algılama biçimlerini ve bu algı sonucunda, vergiler karşısında nasıl bir tutum sergileyeceklerini belirlemektedir (Silvani vd.,2000:198).

Yükümlü, vergilerin kendisini verimli faaliyetlerden saptırdığını ve kendisine pahalıya mal olduğunu düşündüğü, vergi yükü altında ezildiğini hissettiği, vergi yüklerinin adil dağıldığına olan inancını yitirdiği, vergilerin kendisinden haksız yere istendiğini hissettiği durumlarda; kendini bu durumlardan korumak isteyecektir. Bu noktadan sonra gerek kanuni yollara gerekse kanun dışı yollara başvuracaktır (Laufenburger,1967:276). Başka bir ifadeyle, vergilemenin psikolojik sınırları aşıldığında, kişiler ödeme güçlerinin kalmadığını hissedecekler ve toplanabilen vergi beklenenden çok daha az olabilecektir (User,1992:30).

Görüldüğü üzere, yükümlülerin vergiye yaklaşımları üzerinde etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar bireyin kişisel birtakım özellikleri olabileceği gibi, ülkenin sosyal, siyasal, ekonomik ve mali özellikleriyle de yakından ilişkili olgulardır. Çünkü, birey bir taraftan çevresindeki değişkenlerden etkilenirken, diğer taraftan da bu değişkenleri etkilemektedir.

Sonuç olarak, devletin en önemli gelir kaynağının azalması veya alınmaması, kamu hizmetlerinin yeteri düzeyde gerçekleştirilememesine neden olacaktır. Ayrıca bu durum, vergilemeye karşı kamu otoritesine itaatsizliğin ortaya çıkmasıyla da sonuçlanabilecek tepkilere de yol açabilir. Bu nedenle,

yükümlünün ihtiyaçlarını dikkate alan ve vergilendirme işlemine sosyal ve psikolojik açıdan da yaklaşabilen bir sistemin varlığı, yükümlülerin vergiye yaklaşımları açısından büyük önem taşımaktadır.

Görülmektedir ki, başarılı bir uygulama için, vergilemede yükümlülerin vergi uyumu(veya uyumsuzluğu) konusunda idarenin bilgi sahibi olması gerekmektedir. Ancak bunun ölçülmesi zordur. Yine de vergi uyumunun ölçülmesine yönelik olarak beş farklı yöntem kullanılmaktadır. Bunlar; denetim sonuçları, alan araştırması, vergi affı verileri, laboratuvar deneyleri ve ekonomik istatistikler arasındaki farklılıkların değerlendirilmesi (boşluk yaklaşımı) olarak sıralanabilir(Tunçer,2002:21-22).

Bu teorik açıklamaların ardından, yerel ölçekte yapılan bir alan çalışmasıyla, Çanakkale ilindeki yükümlülerin vergiye yaklaşımları ve vergilemeye ilişkin konulardaki tutum ve düşünceleri analiz edilecektir. Alan çalışması yükümlülerin vergiye yaklaşımını etkileyen içsel ve dışsal faktörler açısından yapılmıştır. Burada bireysel faktörler “içsel normlar” ve çevresel faktörler de“dışsal normlar” olarak ele alınmış, anket soruları bu ikili ayırım doğrultusunda hazırlanmıştır.

III. ÇANAKKALE İLİNDE TİCARİ KAZANÇ ELDE EDEN YÜKÜMLÜLERE YÖNELİK AMPİRİK İNCELEME SONUÇLARI

A. Metodoloji

Yükümlülerin vergi karşısında sergilemiş oldukları tutum ve davranışları etkileyen nedenlerin belirlenmesinde etkili bir yöntem olması nedeniyle(Baş,2001:46), yapılan bu çalışmada yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Örnek kitlenin büyüklüğü $n=t2pq/d2$ kullanılarak [$\alpha= 0.05$ anlamlılık düzeyinde, $\pm \%5$ 'lik ($t=1.96$, $p= 0.05$, $q=0,05$) örnekleme hatasına göre] 384 kişi olarak belirlenmiştir.

Anketin uygulandığı deneklere kolayca ulaşılabilmesi ve örnek kitlenin merkezde yoğunlaşmış olması nedeniyle, araştırmanın ana kitlesini Çanakkale İli Merkez İlçesi gelir vergisi yükümlüleri içerisinde yer alan *ticari kazanç elde eden yükümlüler* oluşturmaktadır. Toplam 415 yükümlü ile anket yapılmış ancak bu anket formlarından 5 tanesi kullanılabılır olmaktan uzak olduğu için değerlendirmeye alınmamıştır. 410 anket formunun veri girişleri yapılarak, analizler uygulanmıştır.

Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tanısıl araştırma olarak yükümlülerin; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, aylık geliri gibi demografik bilgileri incelenmiştir. Bu sorularla amaç, ankete katılan yükümlülerin vergiye karşı göstermiş oldukları davranışların kişisel niteliklerle değişip değişmediği hakkında bilgi sahibi olabilmektir. Anketin ikinci bölümünde ise yükümlülerin vergiler karşısındaki tutumunu ölçmek amaçlanmıştır. Bu nedenle, “tutum, algı ve inanç gibi faktörlerin çeşitli düzeylerini saptamak ve bu konuda yapılan araştırmalarda toplanan verileri analiz etmek üzere geliştirilen ölçek türlerinden biri olan Likert toplama ölçeği” (Yükselen,2006:96) kullanılmıştır. Beş boyut ankette yanıt seçenekleri; (1) Kesinlikle Katılıyorum, (2)

Katılıyorum, (3) Kararsızım, (4)Katılmıyorum, (5) Kesinlikle Katılmıyorum şeklinde sıralanmıştır. Analizler; "SPSS 13.0 for Windows istatistiksel paket program" kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

B. Yükümlülerin Demografik Özelliklerinin Dağılımları

Yükümlülerin demografik özelliklerinin vergiye yaklaşımları üzerinde etkili olabileceği düşüncesinden hareketle, öncelikli olarak ankete katılanların demografik özellikleri hakkında bilgi verilecektir.

Tablo-1: Çanakkale İlinde Ticari Kazanç Elde Eden Yükümlülerin Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Sayı	Yüzde	
Yaş	25 ve Altı Yaş	36	8,8
	26-35 Yaş	128	31,2
	36-45 Yaş	134	32,7
	46+ Yaş	112	27,3
	Toplam	410	100,0
Cinsiyet	Kadın	81	19,8
	Erkek	329	80,2
	Toplam	410	100,0
Medeni Durum	Evli	300	73,2
	Bekar	98	23,9
	Dul	12	2,9
	Toplam	410	100,0
Ailedeki Birey Sayısı	1 Kişi	15	3,7
	2 Kişi	70	17,1
	3 Kişi	132	32,2
	4 Kişi	138	33,7
	5+ Kişi	54	13,2
	Toplam	409	99,8
	Cevapsız	1	0,2
Toplam	410	100,0	
Eğitim	İlkokul	45	11,0
	Ortaokul	45	11,0
	Lise	176	42,9
	Üniversite	135	32,9
	Lisansüstü	8	2,0
	Toplam	409	99,8
	Cevapsız	1	0,2
Toplam	410	100,0	
Aylık Gelir	1000 YTL ve altı	159	38,8
	1001-2000 YTL	128	31,2
	2001-3000 YTL	51	12,4
	3001+ YTL	45	11,0
	Toplam	383	93,4
	Cevapsız	27	6,6
Toplam	410	100,0	

Yükümlülerin yaş kategorileri açısından dağılımlarına bakıldığında, %32,7'sinin 36-45 yaş, %31,2'sinin ise, 26-35 yaş aralığında olduğu görülmektedir (Tablo-1). Yükümlülerin yaş dağılımlarının bu şekilde gerçekleşmesi çalışmanın amacı açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Çünkü, bu veriler vergi idaresi ile faal olarak iletişim içerisinde bulunan yaş gruplarına ulaşılabildiğini göstermektedir.

Ankete katılanların cinsiyete göre dağılımlarına bakıldığında erkek yükümlülerin %80,2'lik, kadın yükümlülerin ise sadece %19,8'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca ankete katılanların %73,2'si evli, %23,9'u bekar ve %2,9'u duldur. Ailedeki birey sayısına göre dağılımlara bakıldığında en büyük oran, %33,7 ile 4 kişilik aileye sahip yükümlülerdedir. Daha sonra, %32,3 ile 3 kişilik aileye sahip yükümlüler gelmektedir. En küçük ortalama ise yalnız yaşayan yükümlülere aittir ve oranı %3,7'dir (Tablo-1).

Yükümlülerin eğitim durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında katılımcıların büyük bir kısmının lise mezunu (%42,9), %32,9'unun ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir (Tablo-1). Bu oranlar, anket formunda yer alan soruların ve vergi ile ilgili kavramların anlaşılabilirliği açısından önem arz etmektedir. Çünkü, genel olarak kabul edilen yargı, eğitim düzeyi yükseldikçe, yükümlülerin vergi hakkında sahip oldukları bilgi düzeylerinin de artacağı yönündedir.

Ankete cevap veren katılımcıların %6,6'sı aylık gelir ile ilgili soruya cevap vermekten kaçınmışlardır.

C. Yükümlülerin Vergiye Yaklaşım Biçimleri

Yapılan anketin tutum ölçmeye yönelik bu bölümü, yükümlülerin tutumlarını etkileyen bireysel ve çevresel faktörler itibariyle oluşturulmuştur.

1. Bireysel Faktörler

Yükümlüleri etkileyen bireysel faktörlere yönelik sorular, yükümlülerin cevap sayıları ve yüzdelik dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo-2: Bireysel Faktörler

	Değerlendirme				
	1	2	3	4	5
	Cevap Sayısı	Cevap Sayısı	Cevap Sayısı	Cevap Sayısı	Cevap Sayısı
	Yüzdelik Dağılımı	Yüzdelik Dağılımı	Yüzdelik Dağılımı	Yüzdelik Dağılımı	Yüzdelik Dağılımı
1. Kesinlikle Katılıyorum					
2. Katılıyorum					
3. Kararsızım					
4. Katılmıyorum					
5. Kesinlikle Katılmıyorum					
1. Mükellefler ödeme gücüne göre vergilendirilmemektedir.	202 49,3	146 35,6	25 6,1	33 8,0	4 1,0
2. Mükellefler vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmelidir	200 48,8	168 41,0	26 6,3	10 2,4	6 1,5
3. Siyasal iktidarın vergi politikaları mükelleflerin beklentilerini karşılamamaktadır.	180 43,9	169 41,2	33 8,0	22 5,4	6 1,5
4. Vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir.	165 40,2	148 36,1	37 9,0	46 11,2	14 3,4
5. Türkiye'de mükellefler vergisini tam olarak ödememektedir.	222 54,1	137 33,4	18 4,4	18 4,4	15 3,7

6. Yükümlüler arasında "herkes vergi kaçırıyor ben neden kaçırmiyorum" mantığı yaygındır.	141	146	41	66	16
	34,4	35,6	10,0	16,1	3,9
7. Başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesi beni etkiler.	150	137	25	82	16
	36,6	33,4	6,1	20,0	3,9
8. Verilen vergiler kamu hizmeti olarak geri dönmemektedir.	165	160	52	27	6
	40,2	39,0	12,7	6,6	1,5
9. Vergiler daha çok borç faizlerine gitmektedir.	175	170	41	17	7
	42,7	41,5	10,0	4,1	1,7
10. Vergi gelirleri kamu tarafından etkin kullanılmamaktadır.	160	167	56	20	7
	39,0	40,7	13,7	4,9	1,7
11. Mükellefin kişisel çıkarları ve hırsı vergi kaçırması için geçerli bir neden değildir.	152	172	47	29	10
	37,1	42,0	11,5	7,1	2,4
12. Gelecek endişesi vergi kaçırma için geçerli bir neden değildir.	150	180	40	30	10
	36,6	43,9	9,8	7,3	2,4

Tablo-2'deki veriler ışığında yükümlülerin vergilemeye ilişkin yaklaşımlarına yönelik değerlendirmeler şu şekilde olacaktır:

Yükümlülerin ödeme güçleriyle orantılı olarak vergilendirilip vergilendirilmemeleri, vergiye yaklaşımları açısından oldukça önemli bir unsurdur. Çünkü, ödeme güçlerine göre vergilendirilmedikleri kanaatinde olan yükümlüler adaletsizliğe uğradıklarını düşünerek, vergiye olumsuz yaklaşabilecekler ve vergi kavramı yükümlüler için psikolojik bir yük oluşturabilecektir. Bu bağlamda, Çanakkale ilinde ankete cevap veren katılımcılar arasında yükümlülerin ödeme güçlerine göre vergilendirilmediği düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir. Bu soruya %49,3 oranında yükümlü "kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevap verirken, sadece %1 oranındaki yükümlünün "ödemeye göre vergilendirildiklerini" düşündükleri görülmüştür. Ayrıca, bireysel faktörler açısından bir diğer önemli husus ise, yükümlülerin vergi bilinci ve ahlakının hangi düzeyde olduğudur. "Vergi bilinci ve ahlakının zayıf olması, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma eğilimlerinin de yükselmesine neden olmaktadır. Başka bir ifade ile, yükümlüler arasında vergi ahlakı/etiği azalıyor, vergiden kaçınma vergi kaçırma sorunu da artıyor demektir" (Lewis,1982:40).

Katılımcılar, vergi bilinci ve ahlakını ölçmeye yönelik olarak sorulan "Yükümlüler vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmelidir" ifadesine olumlu yaklaşmışlardır. Vergi bilinci ve ahlakının gelişmiş olması sonucunda, vergi sorumluluğunun yerine getirileceği noktasından hareketle yola çıkılan bu soruda, ilginç bir sonuç ortaya çıkmıştır. Çünkü, yükümlüler açısından olması gereken bir durumu ifade eden bu soru sonucunda olumlu bir tablo ortaya

çıkarmakla birlikte, Türkiye açısından mevcut durumu değerlendirmek üzere sorulan sorularda tersi bir sonuç, yani olumsuz bir yaklaşım gözlemlenmektedir.

Yükümlülerin gerek siyasal iktidarı desteklemeleri, gerekse devlete bağlılık düzeyleri, vergi uyumu üzerinde etkili olan diğer bireysel faktörlerdir. Bu bağlamda yükümlülerde, siyasal iktidarın uygulamış olduğu vergi politikalarının, yükümlü beklentilerinden uzak olduğu yönünde bir düşüncenin hakim olduğu görülmektedir. Ancak, katılımcılarda, siyasal iktidarın yükümlü beklentilerini karşılamadığı yönündeki düşüncenin hakim olmasına rağmen, vergi vermek devlete bağlılık göstergesi olarak algılanmaktadır. Yükümlülerin büyük bir çoğunluğunun vergi ile devlet arasında kurmuş oldukları bu olumlu bağlantı, vergiye yaklaşımlarını da olumlu yönde etkileyebilecek ve vergi ödemek nedeniyle duyulan hoşnutsuzluk hissi daha az hissedilecektir.

Vergiye karşı gösterilen davranışlar, yükümlünün diğer yükümlülerin vergisel durumlarını bilmesine göre de farklılıklar gösterebilmektedir. Yükümlü, çevresindeki meslektaşlarının ve komşularının ödeme güçlerine uygun vergi ödeyip, ödememesi hakkında elde ettiği bilgiler ışığında, vergi baskısının yüksekliği hakkında kişisel bir görüşe sahip olabilir (Şenyüz,1995:40). Bu bağlamda, yükümlülerin diğer yükümlüler hakkındaki düşünceleri vergiye yaklaşımlarını etkileyen diğer bir bireysel faktördür denilebilir. Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından yaygın kanaat Türkiye’de yükümlülerin vergilerini tam olarak ödemedikleri, yükümlüler arasında “herkes vergi kaçırıyor, ben neden vergi kaçırmıyorum” mantığının yaygın olduğu ve başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesinin kendilerini de etkileyeceği yönündedir. Bu durum, yükümlülerin diğer yükümlülerden etkilenecek vergiye yaklaşımlarının olumsuz olması sonucunu doğurmaktadır.

Ödenilen vergilerle yararlanan kamu hizmetlerinin yükümlü açısından eşdeğerli olmayışı, vergiden kaçınmanın psikolojik etmenlerinden bir diğerini oluşturmaktadır (Kalyoncu 1984:3). Ayrıca, yükümlüler ödedikleri verginin savurganca kullanıldığına inanırlarsa vergi nedeniyle duydukları subjektif yük daha da artar (Şenyüz:1995:42). Bu bağlamda ankete katılan yükümlülerin de çoğunluğu verilen vergilerin kamu hizmeti olarak geri dönmediğini düşünmektedir. Yükümlüler arasında yaygın olan bir diğer düşünce ise, vermiş oldukları vergilerin borç faizlerine gittiği yönündedir.

Son olarak, bireysel faktörler açısından yükümlülerin, kişisel çıkar kaygılarının ve gelecek endişelerinin vergi uyumları üzerinde etkili olduğu vurgulanan bir diğer unsurdur. Çanakkale ilindeki yükümlülerin büyük bir bölümü, kişisel çıkar kaygısının ve gelecek endişesinin vergi kaçırmak için geçerli bir neden olmadığını belirtmişlerdir. Bu durum ise, vergi uyumu açısından olumlu bir yaklaşımın varlığını göstermektedir.

2.Çevresel Faktörler

Bireysel faktörler açısından elde edilen sonuçlar yukarıdaki şekildedir. Yükümlüleri etkileyen çevresel faktörlere yönelik sorular, yükümlülerin cevapları ve yüzdeler dağılımları ise Tablo-3’teki gibidir.

Tablo-3: Çevresel Faktörler

	Değerlendirme				
	1	2	3	4	5
	<i>Cevap Sayısı</i>	<i>Cevap Sayısı</i>	<i>Cevap Sayısı</i>	<i>Cevap Sayısı</i>	<i>Cevap Sayısı</i>
	<i>Yüzdeler Dağılımı</i>	<i>Yüzdeler Dağılımı</i>	<i>Yüzdeler Dağılımı</i>	<i>Yüzdeler Dağılımı</i>	<i>Yüzdeler Dağılımı</i>
1. Kesinlikle Katılıyorum	221	139	27	12	11
2. Katılıyorum	53,9	33,9	6,6	2,9	2,7
3. Kararsızım	175	170	42	19	4
4. Katılmıyorum	42,7	41,5	10,2	4,6	1,0
5. Kesinlikle Katılmıyorum	157	186	40	23	4
	38,3	45,4	9,8	5,6	1,0
1. Vergi sistemi adil değildir.	184	148	36	30	12
	44,9	36,1	8,8	7,3	2,9
2. Vergi mevzuatı basit ve anlaşılır değildir.	164	197	38	10	1
	40,0	48,0	9,3	2,4	0,2
3. Vergi mevzuatının sık sık değişmesi vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkilemektedir.	109	134	66	73	28
	26,6	32,7	16,1	17,8	6,8
4. Sık sık çıkarılan vergi afları vergi kaçakçılığının nedenlerinden biridir.	118	214	52	23	3
	28,8	52,2	12,7	5,6	0,7
5. Vergileme açısından gelir getiren faaliyetleri kayıt dışı tutmak doğru bir davranış değildir.	64	97	90	119	40
	15,6	23,7	22,0	29,0	9,8
6. Vergi cezaları caydırıcı nitelikte değildir.	97	128	108	69	8
	23,7	31,2	26,3	16,8	2,0
7. Geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnaları vergi eşitsizliğine neden olur.	99	122	85	88	16
	24,1	29,8	20,7	21,5	3,9
8. Vergi dairesinde çalışan personel sayısı etkin bir hizmet sunumu için yeterli değildir.	157	174	43	27	9
	38,3	42,4	10,5	6,6	2,2
9. Vergi dairesinde çalışan personelin eğitimi ve mesleki bilgi düzeyi yeterli değildir.	131	185	66	24	4
	32,0	45,1	16,1	5,9	1,0
10. Vergi dairelerinde çalışan personelin mükellefle ilişkileri olumsuzdur.	91	145	87	74	13
	22,2	35,4	21,2	18,0	3,2
11. Vergi beyanında bulunurken denetleneceğimi göz önünde bulundururum.					
12. Vergi sistemi ekonomik gelişmelere uyum sağlamamaktadır.					
13. Vergi daireleri teknolojik gelişmelere uyum sağlamamaktadır.					

14. İnteraktif hizmetlerden faydalanabilmek vergi mükellefiyetinin yerine getirilmesini kolaylaştırmaktadır.	131	210	49	19	1
	32,0	51,2	12,0	4,6	0,2
15. Yüksek enflasyon vergi oranlarını olumsuz yönde etkilemektedir.	134	190	45	32	9
	32,7	46,3	11,0	7,8	2,2
16. Kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranları yüksektir.	189	169	33	13	6
	46,1	41,2	8,0	3,2	1,5
17. Vergi politikaları belirlenirken mükelleflerin ihtiyaçları dikkate alınmamaktadır.	179	185	29	15	2
	43,7	45,1	7,1	3,7	0,5
18. Olağanüstü dönemlerde yeni vergilerin getirilmesi veya vergi oranlarının yükseltilmesi doğaldır.	49	104	43	144	70
	12,0	25,4	10,5	35,1	17,1
19. Olağanüstü dönemlerde getirilen ek yükümlülükler bu durum ortadan kalktıktan sonra kaldırılmalı veya	192	150	29	24	15
	46,8	36,6	7,1	5,9	3,7

Çevresel faktörler açısından vergilemeye ilişkin davranışları ölçmeye yönelik olarak hazırlanan sorulara verilen cevaplar ışığında Tablo-3'teki verilerin değerlendirmeleri şu şekildedir;

Vergi adaleti, yükümlülerin vergiye yaklaşımlarını etkileyen önemli unsurlardan biridir. Adalet, ahlaki bir norm olmakla beraber pratik bir ihtiyaç olarak da belirmektedir. Çünkü, yükümlüler bakımından vergilerin kabul edilebilirlik niteliği taşıması için adil olma özelliğini de içermesi gerekir (Edizdoğan,2004:231-232). Çanakkale ilindeki yükümlülerin vergi adaletini değerlendirmeleri istendiğinde, yaklaşımların oldukça olumsuz olduğu ortaya çıkmıştır.

Vergi sistemi açısından diğer bir önemli sorun ise, vergi mevzuatının sık sık değişmesidir. Vergi mevzuatının basit ve yükümlüler tarafından kolaylıkla anlaşılır olması, bir vergi sisteminin başarısındaki en önemli faktörlerdendir. Yükümlülerin, anlaşılması güç ve belirsiz vergi yasaları karşısında düşeceği zor durum ve buna ek olarak göstereceği tepkiler, vergiden kaçınma ya da vergi kaçırma biçiminde girişimde bulunmaları sonucunu yaratabilmektedir (Muter vd.,1993: 27).

Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından vergi mevzuatı basit ve anlaşılır olmaktan uzaktır. Vergi mevzuatının çok sık değişmesinin de, vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkilediği belirtilmektedir. Bunların yanısıra, Çanakkale ilindeki yükümlülerde, çok sık çıkarılan vergi aflarının vergi kaçakçılığını arttırdığı kanaatinin yaygın olduğu görülmektedir. “Vergi aflarına çok sık başvurulması veya bunların önceden tahmin edilmesi, vergi suçlarının işlenmesi için ekonomik bir teşvik sağlayacağından, yükümlülerin uyum davranışlarını olumsuz yönde etkileyen önemli bir diğer faktördür” (Tunçer, 2001).

Yükümlülerin vergi uyumlarını etkileyen diğer bir çevresel faktör ise, kayıt dışı ekonomidir. Çanakkale ilindeki yükümlülerin büyük bir kısmı gelir getiren faaliyetleri kayıt dışı tutmanın doğru bir davranış olmadığını belirtmişlerdir. Bunun yanında, vergi uyumunu sağlamak açısından etkin bir yöntem olarak kabul edilen vergi cezalarının da caydırıcı bir nitelik taşımadığını düşündükleri görülmektedir.

Vergi sistemi açısından geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnalarının da vergi uyumunu azaltıcı faktörler arasında olduğu belirtilebilir. Çünkü, geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnaları vergi eşitliğini bozmakta ve yükümlülerin vergi kanunlarına saygı duymamasına sebep olabilmektedir (Gerçek,1996:54). Çanakkale ili bazında yapılan alan araştırması da göstermiştir ki geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnaları yükümlüler açısından olumlu karşılanmamaktadır. Bu durum, geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnalarının vergi uyumsuzluğunu tetikleyici bir diğer unsur olduğunu göstermektedir.

Yapılan değerlendirmeler, yükümlüler açısından vergi sisteminin etkinlikten uzak ve vergi uyumunu olumsuz etkilediğini göstermektedir. Konunun bir diğer boyutu ise, yükümlü ile bire bir ilişki içerisinde olan vergi yönetimidir. Vergi yönetimi, vergilemede istenilen başarının sağlanabilmesi için oldukça önemli bir yapı arz etmektedir. Gerek personel açısından, gerekse personelin eğitim ve mesleki bilgi düzeyi açısından yeterli olması, vergi uyumunu etkileyen oldukça önemli faktörlerdir. Ayrıca, yükümlünün sorunlarını, isteklerini, önerilerini paylaşabileceği halkla ilişkiler birimlerinin varlığı bu karşılıklı etkileşimi olumlu yönde etkileyecektir. Ancak, Çanakkale ilindeki yükümlüler, vergi idaresinde çalışan personel sayısını ve personelin eğitim ve mesleki bilgi düzeyini yetersiz bulmaktadır.

Vergi yönetimi açısından vergi uyumunu olumsuz olarak etkileyen diğer önemli sorunlar ise, denetimde etkinsizlik ve ekonomik ve teknolojik gelişmelere uyumsuzluktur. Bu bağlamda, Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından vergi yönetimi yeterli bulunmamakta ve bu durum yükümlülerin vergi uyumlarını olumsuz olarak etkileyen faktörler arasında belirtilmektedir.

Vergi uyumu üzerinde etkisi olan vergi sistemi ve vergi yönetiminin yapısından kaynaklanan faktörler yanında, ekonomik ve siyasal yapıdan kaynaklanan faktörlerin de yükümlünün vergi ödeme istekliliği üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, yüksek enflasyon, kişi başına düşen milli gelire oranla vergi oranlarının yüksekliği, vergi uyumunu olumsuz yönde etkileyen ekonomik yapıyla ilişkili faktörlerdir. Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından da yüksek enflasyonun vergi oranlarını olumsuz etkilediği ve kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında, vergi oranlarının yüksek olduğu düşünülmektedir. Sonuçların da gösterdiği gibi ekonomik yapıyla ilişkili bir takım sorunlar da vergi uyumunu olumsuz etkilemekte ve yükümlülerin vergiden kaçınmalarına veya vergi kaçırmalarına sebebiyet vermektedir.

Ülkelerde benimsenmiş olan yönetim anlayışının otoriter veya demokratik bir yapı arz etmesi vergi uyumu üzerinde etkili olan bir diğer unsurdur. "Vergi yasalarını daha etkin bir hale getirmek isteyen bir hükümet, bunun güç

uygulayarak değil, kendi kendini kuvvetlendiren ve işlevselleştiren bir yöntemle yapılabileceğini bilir. Fauvelle ve Aymar'a göre, vergi sistemine karşı olmak aslında devletin kendisine karşı olmak anlamını taşır. Bu karşıtlığı azaltmak, ortak bir noktayı bulmayı isteyen gönüllü bir politik otoritenin varlığıyla oluşur. Bu ise, ancak halkın vergi politikalarına katılımını artırma yönündeki çalışmalarla gerçekleştirilebilir" (Vihanto,2003:118). Halkın vergi politikalarına katılımı ise, demokrasi kültürü ile sıkı sıkıya bağlı bir olgudur. Vergi politikalarına halkın katılımının sağlanması vergi politikaları belirlenirken yükümlülerin ihtiyaçlarının dikkate alınacağı anlamına gelmektedir. Çanakkale ilindeki yükümlülerin büyük bir kısmı vergi politikaları belirlenirken yükümlü ihtiyaçlarının dikkate alınmadığını belirtmişlerdir. Böyle bir düşüncenin yaygınlığı, yükümlülerde vatandaş olarak önemsenmedikleri hissini yaratabilmekte ve vergi uyumlarını olumsuz olarak etkileyebilmektedir.

Son olarak verginin alınmış olduğu dönemin (olağan, olağanüstü) vergi uyumu üzerinde etkili olduğu, yapılan çalışmalarda belirtilen diğer bir faktördür. Olağanüstü dönemlerde yükümlülerin getirilen vergilere veya yükseltilen vergi oranlarına uyumlarının yüksek olacağı belirtilmektedir. Yapılan anket çalışması sonucunda Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından da olağanüstü dönemlerde getirilen vergiler veya yükseltilen vergi oranları doğal karşılanırken, bu durum ortadan kalktıktan sonra getirilen vergilerin kaldırılması veya yükseltilen vergi oranlarının tekrar düşürülmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

D. Toplam Değerler Açısından MANN-WHITNEY U TESTİ ve KRUSKAL-WALLIS H TESTİ Sonuçları

Çalışmanın bundan sonraki aşamasında yükümlülerin demografik özelliklerine göre vergiye yaklaşımlarındaki algı ve tutumları arasında fark olup olmadığı toplam değerler üzerinden analiz edilmiştir. Öncelikle toplam değerlerin normal dağılıma sahip olup olmadığı araştırılmıştır. Kolmogrov-Smirnov normallik testi sonucu Skewness (Çarpıklık) 0,793, Kurtosis (Basıklık) 2,251 bulunmuş ve dağılımın normallik testine göre normal dağılmadığı belirlenmiştir ($P < 0,01$). Bundan dolayı karşılaştırmalar parametrik yöntemlerle değil, parametrik olmayan yöntemlerle analiz edilmiştir.

Vergi uyumu konusunda kadın ve erkek arasındaki farklılıkları ilk kez ortaya koymayı amaçlayan çalışma, 1986 yılında Betty R. Jackson ve Valerie C. Milliron tarafından yapılmıştır. Ayrıca J.C. Bardley, 1987 yılında yaptığı çalışmada, kadınların, vergi değişiklikleri karşısında, erkeklere oranla daha itaatkar davrandıklarını bulmuştur. Jackson ve Jaouen, 1989 yılında yaptıkları araştırmada, vergi cezaları ile vicdan azapları arasında algılama düzeyini karşılaştırmış ve kadınların vicdanlarında duyacakları ıstırapın yasal vergi cezalarının daha üstünde tuttıkları sonucuna ulaşmıştır (Çoban,2004: 47). Bu çalışmalara göre, kadınların vergileme karşısında vicdani sorumlulukları daha fazla hissetmeleri ve erkeklere göre daha itaatkar bir yapıda olmaları, vergi uyumlarının daha yüksek olması sonucunu doğurmaktadır. Ancak, günümüz açısından kadının çalışma hayatında erkeklerle neredeyse eş değer koşullarda

olmaları ve her geçen gün çalışan kadınların sayılarının ve ekonomik güçlerinin artması gibi nedenlerden dolayı, kadınlar açısından yapılan bu açıklamaların tersi sonuçların da ortaya çıkabileceği söylenebilir.

Cinsiyete göre yükümlülerin vergiye yaklaşımları arasında fark olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile araştırılmıştır. Mann-Whitney U testi, n_1 ve n_2 hacimli bağımsız iki örneğin aynı medyanlı toplumdaki (ana kütle) alınmış rasgele örnekler olup olmadığını test eder (Özdamar,2004:490). Buna göre, yükümlülerin vergiye yaklaşımlarında cinsiyete göre farklılık olduğu bulunmuştur. Çanakkale ilinde bulunan sonuçlar genel kanaatin aksine, erkek yükümlülerin kadın yükümlülere göre vergi uyumlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir ($P<0,05$). Sonuçlar Tablo-4'te verilmiştir.

Tablo-4:Yükümlülerin Cinsiyete Göre Vergiye Yaklaşımları Arasında Mann-Whitney U Farklılık Testi

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	Test İstatistikleri	Toplam
Kadın	81	78,43	9,267	Mann-Whitney U	11,282
Erkek	329	81,04	9,821	Wilcoxon W	14,603
				Z	-2,139
				P	0,032

$P<0,05$ ise önemli farklılık vardır

$P<0,01$ ise çok önemli farklılık vardır

$P<0,001$ ise ileri düzeyde önemli farklılık vardır.

$P>0,05$ ise önemli farklılık yoktur.

Yükümlülerin medeni durumlarına göre vergiye yaklaşımları arasında toplam değerler açısından fark olup olmadığı Kruskal-Wallis Testi ile araştırılmıştır. "Kruskal-Wallis Testi parametrik olmayan tek yönlü varyans analizi yöntemidir. Bu yöntem, ikiden fazla gruplarda, örneğin benzer medyan değerli toplumların rastgele örnekleme olup olmadığını test etmektedir" (Özdamar,2004:495). Kruskal-Wallis Testi sonucunda yükümlülerin medeni durumları ile vergiye yaklaşımları arasında fark bulunmamıştır ($P>0,05$). Ancak yapılan diğer çalışmalar, medeni durumun vergi yükü üzerinde etkili bir faktör olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda, "bekar bir kişinin elde ettiği geliri kendisine yetebilecekken, medeni halin değişmesi halinde gelire duyulan ihtiyaç artabilir. Bu durum ise, yükümlülerin subjektif vergi yükünü daha fazla hissetmelerine neden olabilecektir. Bu bakış açısıyla, bekar olan yükümlülerin evli olanlara göre vergi uyumlarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Ancak konunun diğer bir boyutu ise, bekarların riski göze alabilme, hayatla ilgili beklentilerinin henüz yerine gelmemiş olması ve yeterince gelir elde edemiyor olması gibi faktörler göz önüne alındığında, bekarların evlilere göre daha fazla vergi kaçırabilecekleri da söylenebilir (Çoban,2004:49).

Yapılan literatür taraması sonucunda, evli yükümlülerin bekar yükümlülere göre vergi uyumlarının daha yüksek olduğu kanaatinin yaygınlığı ortaya çıkmıştır. Ancak, yapılan bu çalışmada, vergiye yaklaşımları açısından Çanakkale ilindeki yükümlülerin medeni durumlarının vergiye yaklaşımları açısından farklılık arz etmediği görülmüştür. Benzer şekilde teoride ve yapılan

diğer bazı alan araştırmalarında, ailedeki birey sayısının vergiye yaklaşımlar üzerinde etkili olduğu belirtilmiş; ancak, yapılan bu çalışmada herhangi bir farklılık bulunamamıştır ($P>0,005$).

Genel olarak, eğitim düzeyinin yüksekliğinin vergiye uyumu kolaylaştırdığı düşünülür. Yükümlünün eğitim düzeyi ile bilgiye ulaşma kapasitesi arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi yüksek olan yükümlünün vergilemeye ilişkin bilgi seviyesi artar. Diğer taraftan, bilgisizlik nedeniyle işlem maliyetleri ortaya çıkabilir. Özellikle yükümlü açısından önemli bir maliyet olan işlem maliyetlerinin düşmesi, yükümlünün vergiye uyumunu kolaylaştırır (Aktan,2006:148). Eğitim düzeyinin düşük olması, bazı yükümlülerin vergiye karşı davranışlarda bulunması için kendini haklı göstermesine neden olur (şenyüz,1995:35-36).

Diğer bazı araştırmacılara göre ise, eğitilmiş kişilerin vergi konuları hakkında daha fazla bilgiye sahip olma olasılıklarının yüksek olması, vergi kaçırma ve kaçınma fırsatlarını daha iyi anlamaları, vergi uyumlarının olumsuz olarak etkilenmesi sonucunu doğurabilmektedir (Torgler ve Schneider,2004:23). Ancak yapılan alan araştırması Çanakkale ilindeki yükümlülerin, eğitim durumlarına göre vergiye yaklaşımlarında farklılık olmadığını ortaya koymuştur ($P>0,05$).

Yükümlülerin vergiye yaklaşımlarının yaş kategorilerine göre değişip değişmediği K-W yöntemine göre araştırılmış ve istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur ($P<0,05$). Sonuçlar Tablo-5'te verilmiştir.

Tablo-5: Yükümlülerin Yaş Kategorileri Açısından Kruskal-Wallis H Testine Göre Vergiye Yaklaşımları

Yaş Grupları	N	Ortalama	Standart Sapma	Test İstatistiği	Toplam
25 ve Altı	36	84,03	7,2	Chi_Square Serbestlik Derecesi P	9,769 3 0,021
26-35 Yaş	128	80,70	10,08		
36-45 Yaş	134	79,28	9,77		
46 Yaş ve Üzeri	112	80,68	9,88		
Toplam	410	80,52	9,76		

Bu farkların hangi yaş grupları arasında olduğunu belirlemek için Mann-Whitney U Testine başvurulmuş ve bu farklar 25 yaş altı ve diğer yaş grupları arasında bulunmuştur. (Tablo-5).

Tablo-6: Yaş Grupları Açısından M-W U Farklılık Testi

Test İstatistikleri	Gruplar		
	≤25 Yaş İle 26-35 Yaş Arasında	≤25 Yaş İle 36-45 Yaş Arasında	≤25 Yaş İle 46 Yaş Üzeri Arasında
Mann-Whitney U	1726,5	1631,5	1468,0
Wilcoxon W	9982,5	10676,5	7796,0
Z	-2,296	-2,979	-2,452
P	0,022	0,003	0,014

Tablo-6'da görüldüğü gibi 25 yaş ve altı olan yükümlülerin vergiye yaklaşımları ile diğer yaş gruplarına sahip yükümlülerin vergiye yaklaşımları farklılık göstermektedir. Buna göre 25 yaş ve altı yaş grubu yükümlülerin vergiye yaklaşımları olumludur. Yaş ilerledikçe vergiye uyum azalmaktadır.

Teoride ve yapılan diğer bazı alan araştırmalarında yükümlülerin gelir düzeylerinin vergiye yaklaşımları üzerinde etkili olduğu belirtilmekle birlikte, Çanakkale ilindeki yükümlülerin toplam değerler açısından gelir düzeylerinin vergiye yaklaşımları açısından herhangi bir farklılık göstermediği sonucu ortaya çıkmıştır (Gelir düzeyi farklı kategoriler itibariyle incelenmiş, ancak, hiçbir gelir kategorisi için anlamlı fark bulunamamıştır) ($P>0,05$).

Konuya ilişkin yapılan çalışmalar göstermektedir ki, verginin gözönünde bulundurulması gereken en önemli özelliklerinden bir tanesi, insan unsuruyla etkileşim içinde olan sosyal bir olgu olmasıdır. Bireylerin vergi karşısındaki davranışlarını belirlemeden alınacak karar ve tedbirlerin başarıya ulaşabilmesi mümkün değildir. Bu nedenle bireylerin vergi karşısında gönüllü uyumlarının sağlanması salt ekonomik tedbirlerle mümkün olamayacaktır. Sosyal yapı, bireyin vergiyi algılama biçimi, ülkeni siyasal yapısı gibi birçok farklı etken vergi uyumu üzerinde etkili olmaktadır. Yalpan çalışma bu düşüncelerin ışığında hazırlanmış olup, alan araştırması sonucunda da vergi uyumu üzerinde pek çok faktörün etkili olduğu ve konunun rasyonel yaklaşımların yanı sıra, sosyal, kültürel, siyasal, sosyal, psikolojik ve hatta bireysel açıdan ele alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

IV. SONUÇ

Dünyada ve Türkiye'de vergi psikolojisi konusunda gerek teorik araştırmalar ve gerekse alan araştırmaları giderek artmakta ve konu çağdaş maliye bilimi ve uygulamaları açısından büyük önem taşımaktadır. Yükümlülerin bireysel özelliklerinden vergi sistemi ve vergi yönetimine, ekonomik ve siyasal yapıya kadar uzanan bir yelpazede, vergi uyumu pek çok faktör tarafından etkilenmektedir.

Vergiye gönüllü uyumun sağlanabilmesi ve dolayısıyla etkin vergi politikalarının uygulanabilmesi için, yapılacak olan çalışmalarda, öncelikle gönüllü uyumu etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve yükümlülerin vergileme karşısında sergilemiş oldukları tutumların nedenlerinin anlaşılması önemlidir. Bu nedenle, yapılan bu çalışmada bireylerin vergilemeye yaklaşımları, bu faktörlerin tamamı açısından değerlendirilmeye çalışılmış ve anket formu bu doğrultuda hazırlanmıştır. Hazırlanan anket formu ile, Çanakkale'de ticari kazanç elde eden yükümlülerin vergilemeye yaklaşımları ölçülmeye çalışılmıştır.

Yapılan alan araştırması kapsamında, ölçekte yer alan soruların genel dağılımlarına bakıldığında, yükümlüler; vergiye ilişkin sorumlulukların yerine getirilmesinin gerekliliğine, vergi ödemenin devlete bağlılığın bir göstergesi olduğuna, kendi birtakım çıkar ve geleceğe yönelik endişelerinin vergi kaçırmak için geçerli bir neden olmadığına, gelir getiren faaliyetleri kayıt dışı tutmamak gerektiğine inanmaktadırlar. Ancak, olması gerekeni ifade eden bu sorulara verilen cevaplar açısından olumlu bir tablo ortaya çıkmakla birlikte, ankette yer

alan ve mevcut duruma yönelik yaklaşımları ölçmeyi amaçlayan diğer sorulara verilen cevaplar yükümlülerin vergiye yaklaşımlarının olumsuz olduğunu göstermiştir.

Çalışmamızın ortaya koyduğu sonuçlar değerlendirildiğinde, yükümlülerin vergiye gönüllü uyumlarının sağlanabilmesi için;

- Vergi bilinci ve ahlakının yüksek olması,
- Ödeme gücüyle orantılı vergilemenin mevcut olması,
- Siyasal iktidarı benimseyen bir kitlenin varlığı,
- İyi bir devlet-yurttaş ilişkisinin varlığı sonucunda, devlete bağlı bir milletin oluşturulması ve devlete bağlılıkla vergi ödemek arasında ilişki kurabilen bir anlayışın sağlanması,
- Yükümlülerin büyük bir çoğunluğunun vergi ödemenin gerekliliğine olan inancının yüksekliği,
- Yapılan kamu harcamalarının yükümlülerin tercihlerine uygun olması ve kamu harcamalarının etkinliğine olan inancın varlığı,
- Vergi sistemi ve vergi yönetiminin yükümlünün beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılayan bir yapı arz etmesi,
- Ekonomik ve siyasal yapının yükümlünün vergi uyumunu artırıcı yönde olması

gibi düzenlemeler büyük önem taşımaktadır.

Bir ülkede vergiye gönüllü uyumun sağlanması, bu ve benzeri koşulların yerine getirilmesiyle mümkün olabilir. Böylelikle vergi politikalarında ve dolayısıyla vergi yönetiminde yapılacak olan reformlar ve değişimler sayesinde yükümlülerde vergiye karşı olumlu bir yaklaşım oluşturulabilecektir. Ancak, vergiye gönüllü uyumun sağlanması salt vergi politikaları ve uygulayıcılarının çabalarıyla çözümlenemeyecek bir olgudur. Gerek ülkenin ekonomik yapısı ve gelişmişliği ve gerekse siyasi yapı, vergi uyumu üzerinde etkileri olan önemli faktörlerdir. Bunların dışında bireyin kişisel birtakım özellikleri de bu süreci etkileyen faktörlerdir. Bu nedenle, vergi uyumunu yükseltmeyi amaçlayan ülkelerde yapılacak olan düzenlemelerin çok geniş bir yelpazede düşünülmesi ve uzun soluklu düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AKTAN, C. C., D. DİLEYİCİ, İ. Y. VURAL(2006), *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ALLINGHAM M.G., A. SANDMO(1972), "Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis" *Journal of Public Economics*, No:1, 323-338.
- ANDREONI J., B. ERARD, J. FEINSTEIN(1998), "Tax Compliance" *Journal of Economic Literature*, Vol.36, Jun, 818-860.
- BAŞ, Türker(2001), *Anket*. 1.bs, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- BATIREL, Ömer Faruk(1996), "Vergi Kaçakçılığı ve Vergiye Gönüllü Uyum" *1981'den 2003'e Vergi Dünyası* (CD), Maliye Hesap Uzmanları Yayını, Sayı:175, Mart.
- ÇOBAN, Hilmi (2004), *Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli:Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- ÇOBAN, H. ve S. SEZGİN(2004), "Vergi Mükelleflerinin Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği", *Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları Önlenmesi Yolları*. Türkiye 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Yaklaşım Yayınları:Ankara, 777-792.
- EDİZDOĞAN, Nihat(2004), *Kamu Maliyesi*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- GERÇEK, Adnan(1996), *Türkiye'de Vergi Kaçakçılığı ile İlgili Mükelleflerin Davranışları ve Tedbirlerin Etkinliği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KALYONCU, Rüştü(1984), "Vergi Sloganları, Vergi, Vergiden Kaçınma Yolları Üzerine Düşünceler" 1981'den 2003'e Vergi Dünyası (CD), Maliye Hesap Uzmanları Yayını,Sayı:35, Temmuz.
- LAUFENBURGER, Henry(1967), *Maliyenin Ekonomik ve Psikolojik Tahlili*, (Çev: İsmail Hakkı Ülkmen) 5.Baskı, İstanbul : Sevinç Matbaası.
- LEWIS, Alan(1982), *The Psychology of Taxation*. First Published, Oxford.
- MUTER N., SÜREYYA S. ve ÇELEBİ K.(1993), *Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması, Manisa İli Vergi Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması*, Manisa.
- MUTLU, A.ve M. TUNCER(2002), "Vergi Karmaşıklığının Vergi Uyumuna Etkisi ve Türkiye" *Vergi Sorunları*, Sayı:164, 101-114.
- NERRE Birger(2008), "Tax Culture: A Basic Concept for Tax Politics", *Economic Analysis&Policy*. Vol.38, No:1, 153-167.
- ÖZDAMAR, Kazım(2004), *Paket Programlar ve İstatistiksel Veri Analizleri*. 5. Baskı, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- SİLVANİ, C ve KATHERİNA B. (2000), "Vergi İdaresi Reform Stratejisinin Planlanması: Tecrübe ve İlkeler" (Çev: Özgür Saraç) *Türk İdare Dergisi*, Yıl:72, Sayı:426, Mart , 189-220.
- SİNANOĞLU, Cengiz(1994), *Verginin Psikolojik Yönü ve Kişisel Tepkilerin Mali Sonuçları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir:Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞENYÜZ, Doğan(1995), *Vergilendirmede Yüklümlü Psikolojisi*, Bursa.
- TORGLER, Benno(2004), "Cross-Culture Comparison of Tax Morale and Tax Compliance: Evidence from Costa Rica and Switzerland" *International Journal of Comparative Sociology*, Vol: 45, February, 17-43.
- TORGLER, B.. F. SCHNEİDER (2004), "Does Culture Influence Tax Morale? Evidence from Different European Countries" *Working Paper* No:17, 1-38.
<http://www.crema-research.ch/papers/2004-17.pdf>, (06.04.2006).
- TUNÇER, Mehmet, (2002), *Vergi Uyumunun Artırılması ve Türkiye* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TUNÇER, Mehmet(2003), "Vergi Ahlakı-Vergi Uyumunu İlişkisi ve Türkiye" *Vergi Sorunları*, Sayı:181, Ekim, 92-114.
- USER, İnci(1992), *Vergilemenin Sosyal ve Psikolojik Sınırı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- VIHANTO, Martti(2003), "Tax Evasion and the Psychology of the Social Contract" *Journal of Socio Economics*, No:32, 111-125.
- WENZEL, Michael(2005a), "Misperceptions of Social Norms About tax Compliance: From Theory to Intervention" *Journal of Economic Psychology*, No:26, 862-883.
- WENZEL, Michael(2005b), "Motivation or Rationalisation? Causal Relations Between Ethics, Norms and Tax Compliance" *Journal of Economic Psychology*, No:26, 491-508.
- YÜKSELEN, Cemal(2006), *Pazarlama Araştırmaları*. 3. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.